

Nedoločni člen

- Določilniki določajo tip samostalniške zveze, ali je določna ali nedoločna, kakšen je njen pomen, kakšne so njene skladenjske lastnosti itd. V angleščini, nemščini, italijanščini je osrednja vloga določilnikov bolj očitna, tam ima vsaka samostalniška zveza nujno ob sebi določni ali nedoločni člen. Slovenščina določnega člena nima, se pa zdi, da je uporaba nedoločnega člena v pogovorni slovenščini (skoraj) obvezna
 - (68) *S sabo je prnesu ??(en) piskr in začel kuhat.*
 - (69) *Ta piskr je kr uredu, z *(enim) drugim piskrom so ble pa kr komedije.*
 - (70) *Eni trije tipsoni so kr začeli utrujat. - *(uni) trije tipsoni ...*

- Da to, kar deluje kot števnik, gotovo ni vedno števnik, se lepo vidi po razliki med (71) in (72).
 - (71) *Eni trije tipsoni so kr začeli utrujat.*
 - (72) *Ene trije tipsoni so kr začeli utrujat.*
- Samostalniška zveza v (71) je dvoumna, medtem ko ima samostalniška zveza v (72) en sam pomen. SZ v (71) je lahko prava nedoločna samostalniška zveza, ali pa ima enak pomen kot SZ v (72), kjer je SZ dejansko določna, ker ni nedoločnega člena (prim. *eni ene trije tipčki*). V tem drugem pomenu je govora o neki konkretni skupini, za katero pa ni jasno koliko ljudi je imela, ve se samo, da so bili približno 3-je. Med obema členoma je tudi nekaj oblikoskladenjskih razlik. *Eni* se lahko sklanja, *ene* pa ostaja nespremenljivo, *eni* se torej obnaša kot pridevnik, *ene* pa kot prislov.
 - (73) *ena tri mesta* - *ene tri mesta*
 - enim trem mestom* - *ene trem mestom*
 - ene tri hiše* - *ene tri hiše*
 - enim trem hišam* - *ene trem hišam*
 - eni trije tipčki* - *ene trije tipčki*
 - enim trem tipčkom* - *ene trem tipčkom*

- Da sta to dve različni obliki z različnim pomenom, vidimo še najbolje po tem, da ju lahko postavimo tudi v isto samostalniško zvezo. (74a), kjer je *enih* postavljeno pred *ene*, je sprejemljiv primer, (74b) pa ne. Zaključimo lahko, da je *ene* lahko le direkten modifikator števnik. Podobno se vidi tudi iz primerov (75). Če damo s samostalniško zvezo dva člena *enih*, je rezultat sprejemljiv, medtem ko dva člena *ene* v isti samostalniški zvezi nista sprejemljiva.
 - (74) a. *enih ene sto tipotov*
 - b. **ene nih sto tipotov*
 - (75) a. *enih nih sto tipotov*
 - b. **ene ene sto tipotov*

Desni prilastek

Desni prilastek je v Slovenski slovnici vse, kar se nahaja desno od samostalniškega jedra (seznam pobran iz Toporišiča 2001):

- ujemalni - *človek žaba*
- neujemalni imenovalniški - *hotel Turist*
- roditeljski - *podiranje smrek*
- dajalniški - *pomoč očetu*
- predložni - *noč v mestu*
- prislovni - *hoja počasi*
- polstavčni - *hiša, velika kot hrib*
- stavčni - *hiša, ki je bila včeraj podrta*

- Navedeni desni prilastki nikakor niso vsi enakovredni in jih je posledično nesmiselno metati v isti koš ali primerjati. Dejansko bi tudi težko vse naštete elemente označili za prilastke. Če sklepamo po levih prilastkih, ki so v glavnem pridevniki, so prilastki tipično neobvezne vsebine.
 - (Nekateri) roditeljski, (vsi) dajalniški, (nekateri) predložni in polovica stavčnih (mogoče še kateri) so samostalniška dopolnila in kot takšni celo potencialno obvezne sestavine samostalniške zveze. Primerjanje obveznih in neobveznih sestavin pa je podobno primerjanju prislovov s premimi predmeti. Ločevanje notranjih sestavnih samostalniške zveze na leve in desne prilastke je na nek način podobno ločevanju stavčnih členov na pred in za glagolske (s to razliko, da je vrstni red elementov znotraj samostalniške zveze precej bolj fiksen).
- **samostalniška dopolnila**
 - Tudi samostalniki podeljujejo udeleženske vloge. Še posebej očitno je to pri samostalnikih narejenih iz glagolov (dogodkovni).
 - (76) *Barbari so uničili mesto.*
 - *barbarsko uničenje mesta*
 - (77) *Janez je pomagal Mariji.*
 - *Janezovo pomaganje/pomoč Mariji*
 - (78) *Peter je predstavil Marijo Janezu.*
 - *Petrova predstavitev Marije Janezu*
 - **Petrova predstavitev Janezu Marije*
 - (79) *Peter je narisal Korziko za Janeza.*
 - *Petrova slika Korzike od Janeza.*
 - Dopolnila pa lahko zahtevajo tudi neizglagolski samostalniki. Ti samostalniki dejansko niso običajni temveč relacijski samostalniki.
 - (80) *petrova/tvoja/soseдова ... sestra/brat/mama*
sestra od Petra
**sestra* – možno le, če je iz konteksta razvidno o čigavi sestri je govora oz. če je mišljena bolniška sestra (podobno velja za *brat* ...)
 - (81) *(Petrova) podobnost Klingoncu* --> *izhaja iz *Janez je podoben* (pridevniki)
 - posamostaljni glagoli se obnašajo zelo podobno glagolu
 - navezovanje ... (o tem smo govorili že pri navezovanju)
 - (82) *Petra moti Janezovo branje svojih pesmi*
 - Tudi znotraj stavčnih in polstavčnih dopolnil najdemo povsem različne elemente. Najverjetnejša analiza polstavčnih prilastkov pravi, da so to okrajšani oziralni stavki, o tem več v naslednjem poglavju o pridevniški zvezi.
 - Stavčni desni prilastki so lahko oziralni stavki ali pa stavčna dopolnila samostalnika.
 - Oziralni stavek je pomensko primerljiv (oz. popolnoma enak) z običajnimi pridevniškimi zvezami (posledično bi lahko bil primerljiv tudi po položaju v samostalniški zvezi). Zgradbena pozicija oziralnih stavkov je sicer nejasna, vendar ker so pomensko gledano enaki običajnim pridevniškim zvezam, bi lahko sklepali, da imajo tudi skladnjo primerljivo.
 - (83) *Trditev, da je ta knjiga dobra, ga je presenetila.*
 - (84) *Trditev, ki jo je izrekla Meta, ga je presenetila.*
 - med tem dvojim je precej skladenjskih razlik.

- Samostalniška dopolnila so sestre samostalniškega jedra, oziralni stavki pa imajo neko prilepljeno pozicijo.
 - Ena takšna dokaj tipična razlika je tudi v zmožnosti rekonstrukcije (Lebeaux 1990). V stavku (85), je navezava med imenom in osebnim zaimkom možna (ni kršeno načelo C navezovalne teorije), četudi bi predvidevali, da je celotna vprašalna zveza (skupaj z oziralnim stavkom) rekonstruirana na njeni izvorni poziciji, kjer pa bi načelo C vsekakor bilo kršeno, kakor se vidi tudi iz povedi (86).

(85) Katero trditev, ki jo je Peter_i izrekel Marku, je (on_i) vzel nazaj?

(86) *On_i je vzel nazaj eno trditev, ki jo je Peter_i izrekel Marku.
 - Drugače kot pri oziralnih stavkih, je pri stavčnih dopolnilih načelo C kršeno tudi po vprašalnem premiku celotne samostalniške zveze na začetek stavka.

(87) *Čigavo trditev, da je Peter_i pobegnil, je on_i slišal po televiziji?

(88) *On_i je slišal po televiziji Metkino trditev, da je Peter_i pobegnil.
 - analiza pravi, da so oziralni stavki samo prilepki (adjuncts), stavčna dopolnila samostalnika pa argumenti. Drugače od pravih argumentov se prilepki lahko dodajo osnovni zgradbi kasneje, konkretno v primeru (85) je bil oziralni stavek dodan samostalniški vprašalni zvezi šele, ko je bila le ta premaknjena nad osebkovo pozicijo (v določilo vezniške zveze, kamor se pač premikajo vprašalne zveze).
 - Ker je stavek (87) neslovničen, četudi se vprašalna zveza nahaja na enakem mestu v stavku, sklepamo, da je argumentno stavčno dopolnilo bilo združeno s samostalniško zvezo že na izvornem mestu samostalniške zveze.
- Ko smo pregledovali vrstni red desnih prilastkov, smo prišli do naslednjih ugotovitev
 - izmed desnih prilastkov so bližji samostalniku tisti, ki so obvezne sestavine. Oziralni stavki, ki so tipične neobvezne sestavine, se nahajajo najbolj na robu samostalniške zveze. Obvezne sestavine med seboj nimajo nujno ustaljenega reda:
 - *Trditev Janeza Svetokriškega, da bog je, ki so ji verjeli vsi, je odmevala po vasi.*
 - *Trditev, da bog je, Janeza Svetokriškega, ki so ji verjeli vsi, je odmevala po vasi*
 - **Trditev, ki so ji verjeli vsi, da bog je, je odmevala po vasi.*
 - **Trditev, ki so ji verjeli vsi, Janeza Svetokriškega, je odmevala po vasi.*
 - roditeljska dopolnila so pred predložnimi in oboja pred oziralnimi stavki.
 - *balon vode v umivalniku, ki je rdeč*
 - **balon v umivalniku vode, ki je rdeč*
 - **balon, ki je rdeč, vode v umivalniku*
- Samostalnik + obvezne sestavine + neobvezne sestavine
 - obvezne:
 - st. dopolnila – *trditev, da je zemlja okrogla,*
 - dajalniška dop. – *pomoč Marku, ki je zadevala vse,*
 - roditeljska dop. – *pomoč človeka človeku*
 - predložne zveze – *pomoč ljudem v denarju*
 - neobvezne:
 - predložna zveza – *hiša ob cesti, / hiša od brata*
 - (roditeljska dop. – *koča strica Toma*)
 - oziralni stavek – *hiša, ki stoji ob cesti*
 - pridevniška zveza/okrajšani oz. stavek – *avto, velik kot hiša*

Še o oziralnih stavkih

- Najprej nekaj terminologije
 - (*Samostalniško*) jedro oziralnega stavka je samostalnik, na katerega se oziralni stavek nanaša oz. samostalnik, kateremu je oziralni stavek desni prilastek.
 - *Zaostali zaimek* (angl. *resumptive pronoun*) je zaimek, ki se znotraj oziralnega stavka (oz. v drugih konstrukcijah znotraj kateregakoli že stavka) nadomešča samostalniško jedro.
 - *Oziralni zaimek/veznik* je vezniška beseda na začetku oziralnega stavka.
 - *Oziraljenje* je tvorjenje oziralnega stavka iz nekega stavčnega dela/argumenta/prislovnega dopolnila itd. tako da stavčni člen postavimo izven oziralnega stavka.

- Nekaj osnov

Zaostali zaimek znotraj oziralnega stavka se ujema s samostalniškim jedrom v spolu in številu, enako se z jedrom ujema tudi neizgovorjeni zaimek v osebki poziciji (ujemanje se vidi na glagolu)

(89) Fant , ki ga je Petra spoznala, ...	Punca , ki jo je Peter povabil na ples, ...
Fant , ki mu je Meta dala svojo številko, ...	Deklica , ki ji je Vid popravil bicikel, ...
Fant , ki je včeraj padel s kolesom, ...	Punca , ki je včeraj padla s kolesom, ...
Otroci , ki si jih videl na igrišču, ...	Otroci , ki so se igrali pred blokom, ...

- V slovenščini imamo več vrst oziralnih stavkov. Načeloma lahko vedno naredimo oziralne stavke z nespremenljivim oziralnim veznikom *ki* in oziralne odvisnike s sklonljivim oziralnim veznikom *kateri*.

(90) <i>slika, katera visi na steni, ...</i>	<i>slika, ki visi na steni, ...</i>
<i>slika, katere nisem videl že sto let, ...</i>	<i>slika, ki je nisem videl že sto let, ...</i>
<i>slika, kateri sem dodal barve, ...</i>	<i>slika, ki sem ji dodal barve, ...</i>
<i>slika, katero je Janez prodal, je ...</i>	<i>slika, ki jo je Janez prodal, ...</i>
<i>slika, s katero si je pridobil slavo, ...</i>	<i>slika, ki si je z njo pridobil slavo, ...</i>
<i>slika, pri kateri vsakič postanem, ...</i>	<i>slika, ki pri njej vsakič postanem, ...</i>

- *ki* je bolj pogost pri imenovalniku in tožilniku (morda tudi pri rodilniku), *kateri* pa je bolj pogost pri drugih sklonih in v bistvu edina možnost pri pooziraljenju notranjih delov samostalniške zveze znotraj oziralnega stavka.

(91) *Slika, s pomočjo katere je Peter Janezu razbil glavo, je zelo lepa.*

**(^{/?}) Slika, ki je z njeno pomočjo Peter Janezu razbil glavo, je zelo lepa.*

(92) *Slika, ob smrti lastnika katere je Peter skoraj jokal, je bila včeraj prodana.*

**(^{/?}) Slika, ki je ob smrti njenega lastnika Peter skoraj jokal, je bila včeraj prodana.*

(93) *Krava, katere mleka ti ne maraš, je včeraj pobegnila.*

**^{/?} Krava, ki njenega mleka ti ne maraš, je včeraj pobegnila.*

- Oziralimo lahko tudi svojilne pridevnike. Zdi se, da je svojilni ustreznik 'katerega' 'čigar'.

(94) *fant, ki si kupil njegov avto, ...*

fant, katerega avto si kupil, ...

fant, čigar avto si kupil, ...

- Dejali smo, da s kršitvami navezovalnih načel lahko pokažemo, da se znotraj oziralnih stavkov vršijo vprašalni premiki.

- Neslovničnost stavkov (95), kaže ravno to. Ker je v teh stavkih kršeno načelo C navezovalne teorije (stavki so možni z drugačno indeksacijo), lahko zaključimo, da je na neki zgodnejši stopnji razvoja stavka, samostalniško jedro bilo znotraj oziralnega stavka. Do enakega rezultata pridemo preko stavka (96), kjer navezovanje s povratno osebnim zaimkom ravnotako zahteva samostalniško jedro znotraj oziralnega stavka.

- (95) **Slika Črtovega_i brata, ki jo je on_i dal Meti, je bila Petru zelo všeč.* - kršeno načelo C
 **Slika Črtovega_i brata, katero je on_i dal Meti, je bila Petru zelo všeč.*
- (96) *Slika samega sebe_i, ki jo je Janez_i prodal Meti, ji ni bila po godu.*
Slika svojega_i brata, ki jo je Črt_i prodal Meti, ji ni bila posebej všeč.

– Poleg teh dveh tipov oziralnih stavkov (*ki* in *kateri*) imamo še oziralne stavke z oziralnimi vezniki brezjedrnih oziralnih stavkov: *kar*, *kdor*, *česar*, *kogar*

- (97) [?]*fant, od kogar si kupil avtomobili, ...*
[?]*stvar, s čimer si polomil omaro, ...*

– Ti oziralni stavki so sicer rahlo mejni in niso prav očitno možni. Kolikor toliko možni so le v primerih s predložnimi zvezami. Pojavljajo se ob univerzalnih kvantifikatorjih *vse*, *presežnikih* in nekaj drugih okoljih.

- (98) *Vsi, kar jih poznam.*
Peter je najboljši igralec (od vseh), kar jih poznam (Chidambaram 2007)

Prosti oziralni stavki

Posebna vrsta oziralnih stavkov so prosti oziralni stavki (angl. *free relatives*). Prosti oziralni stavki se ne nahajajo ob samostalniškem jedru ampak so samostojen (stavčni) sestavnik znotraj stavka.

- (99) *Prinesi, [karkoli najdeš].*
[Kdor pride], naj prinese še kakšno stvar.

– Za proste oziralne stavke velja zanimiva omejitev – ujemalnost (angl. *matching*)
 – Oziralni veznik ima seveda različne sklonske oblike. Kakor je razvidno iz (100) in (101), je prosti oziralni stavek možen le, če dobi jedro oziralnega stavka isti sklon tako iz svojega položaja v oziralnem stavku kot iz svojega položaja v glavnem stavku.

- (100) **Kogar sem včeraj videl v trgovini, je prišel danes k mesarju po čevape.* (Tož - Ime)
 **Kdor je danes prišel v trgovino po čevape, sem včeraj videl v trgovini.* (Ime - Tož)
 **Česar mu nihče ne priželi, se mu je danes zgodilo.* (Rod - Ime)
- (101) *Kogar sem včeraj videl v trgovini, je danes Peter pripeljal k mesarju po čevape.*
Kdor je danes prišel v trgovino po čevape, je včeraj v trgovini videl Petra.
Česar mu nihče ne priželi, se mu tudi še ni zgodilo.

Izgleda torej, da v primeru prostih oziralnih stavkov sklon jedra (ki je dejansko samo oziralni veznik) določata tako skladijska vloga pooziraljenega stavčnega člana in skladijska vloga prostega oziralnega stavka. Zanimiva je tudi na pol glasoslovna posebnost. Možno je namreč tvoriti proste oziralne stavke z različnimi sklonskimi zahtevami med oziralnim in glavnim stavkom, če je le površinska oblika oziralnega zaimka enaka za oba sklona.

- (84) **Kar** mu je padlo na glavo, je včeraj kupil v trgovini. IMEN - TOŽ
Kar je včeraj kupil v trgovini, mu je danes padlo na glavo. TOŽ - IMEN
- (85) **Kogar** sem včeraj srečal, Peter danes ni spustil v gostilno. TOŽ - ROD
Kogar Peter danes ni spustil v bife, sem včeraj srečal v mestu. ROD - TOŽ

– Prosti oziralni stavki imajo tudi drugačno interpretacijo od običajnih oziralnih stavkov, saj se pri njih razume, kot da je del oziralnega stavka nek neizrečen univerzalni kvantifikator. Primer (81) tako razumemo kot 'Prinesi vse, kar najdeš.' in 'Vsi, ki pridejo, naj prinesejo še kaj.'

- S tem je verjetno povezano tudi dejstvo, da takšne oziralne stavke najdemo tudi ob presežnikih (*najhitrejši avto (od vseh), kar sem jih kdaj videl, ...*)
 – Težje razločljivo je pojavljanje teh oziralnih stavkov ob nedoločnih in kazalnih zaimkih za nežive stvari (*nekaj, kar je Kekec ušpičil, ... ; to, kar je Kekec ušpičil, ...*)